

Потапчук Тетяна

ORSID iD: 0000-0003-1680-6976

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка 54, 76000, Івано-Франківськ, Україна,
tatvolod@ukr.net

Клепар Марія

ORSID ID: 0000-0003-4923-8696

доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка 54, 76000, Івано-Франківськ, Україна
mklepar10@gmail.com

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто соціальну активність, що виступає умовою самовизначення особистості в суспільстві і свідомій регуляції поведінки; проявляється в різних сферах життєдіяльності людини: трудовій, громадсько-політичній, освітньо-дозвілєвій, соціально-побутовій. Вона реалізується в різних формах не лише як індивідуальна, а й як групова чи колективна, спрямована на реалізацію можливостей та потенціалу тих чи інших соціальних груп. Соціальну активність можна розглядати як творчий, продуктивний, чи нетворчий, репродуктивний процес, оскільки вона виявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика соціальної активності відображає активну життєву позицію людини, що проявляється в її принциповості, обстоюванні власних позицій, поглядів при вирішенні соціальних питань; здатності людини вносити соціально значущі зміни у життєдіяльність, досвід, матеріальну і духовну культуру. Саме від активної життєвої позиції особистості залежить здатність людини робити соціально значимі

перетворення в суспільному розвитку. За допомогою методики незакінчених речень було з'ясовано знання щодо сутності таких соціально значущих якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність у молодших школярів.

Отже, мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні ключових понять «соціальна активність», «соціальна взаємодія» та експериментальній перевірці соціально значущих якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність у молодших школярів.

У статті використані методи: аналіз, систематизація й узагальнення наукової літератури з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми та уточнення понятійного апарату, метод незакінчених речень застосовувався для збору емпіричного матеріалу.

Отже, залишається не розробленою концепція виховання соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності. Перспективним вважаємо вивчення взаємозв'язку навчально-виховної та позаурочної діяльності у вихованні соціальної активності учнів молодших класів.

Ключові слова: *відповідальність; молодші школярі; незалежність; самостійність; соціальна активність; соціальна зрілість.*

© Потапчук Т., Клепар М., 2020

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.4.6>

Вступ. За своєю суттю соціальна активність членів соціуму неодмінно призводить до еволюційних змін у суспільстві (маються на увазі зміни, які повинні перевести соціальну систему на якісно новий рівень) та активізації руху «соціальних фрагментів» назустріч один одному. Інакше кажучи, соціальна активність членів соціуму сприяє виникненню соціальної взаємодії і, як наслідок, підвищенню рівня інтегрованості, соціальної довіри в соціумі (Каменева, 2004, с. 127).

Проблема соціальної активності – предмет досліджень багатьох науковців: сутність феномену соціальної активності, її структуру та загальні закономірності розвитку розкрито в розвідках К. Абульханової-Славської, О. Леонт'єва, А. Мудрика, Т. Мальковської, В. Петровського, С. Рубінштейна та ін.; актуальні питання соціального становлення особистості висвітлено в роботах О. Безпалько,

Л. Герасіної, І. Зверєвої, А. Капської, М. Лукашевич, М. Требіна та ін. (Мазурик, 2016).

Аналіз психологічних досліджень з проблеми визначення феномена «соціальна активність» дало змогу зазначити, що «майже одностайно дослідники наголошують на обов'язковій присутності у формуванні соціальної, перетворюючої діяльності особистості як суб'єкта» (Поліщук, 2007, с. 22).

Ряд психологів (Г. Александрова, І. Бех, Л. Божович, М. Лебедик, В. Мухіна, Н. Соболева, Д. Фельдштейн, П. Якобсон та інші) називають її однією з інтегративних характеристик особистості. Психологи зосереджують увагу на наступних характеристиках даного феномена:

- виявлення таких рис характеру, відповідальність, соціальна зрілість, самостійність, незалежність (І. Бех, О. Киричук, О. Кононко, А. Петровський, І. Слюсар).

- досягнення людиною певних результатів у житті (Х. Ремшмідт);

- підкреслюють роль діяльності, розглядають людину в її цілісності, вільного у власному виборі шляхів пізнання (К. Абульханова-Славська, М. Лебедик, В. Сафін та інші);

- вказують на наявність знань, умінь, якими повинна оволодіти людина (Б. Ананьєв, О. Бодальов);

- усвідомлення себе суб'єктом власного життя, індивідуальності (А. Гудзовська) (Мазурик, Єрескова, 2016; Соціологія, 2010).

Отже, **мета статті** полягає у теоретичному обґрунтуванні ключових понять «соціальна активність», «соціальна взаємодія», «толерантність» та експериментальній перевірці соціально значущих якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність у молодших школярів.

Методи: аналіз, систематизація й узагальнення наукової літератури з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми та уточнення

понятійного апарату, метод незакінчених речень застосовувався для збору емпіричного матеріалу.

Результати. На сучасному етапі суспільного розвитку суттєво розширився соціальний простір, у якому проходить життєдіяльність людини. Поза активним включенням людини в багатоманітні відносини в процесі діяльності, яка ускладнюється, з установкою на «зміни оточуючої дійсності з позиції перетворюючої участі» (Мальковская, 1988) повноцінний соціальний розвиток сучасної людини є неможливим. Отже, основою таких якостей, як колективізм, підприємливість, конкурентоспроможність є соціальна активність (Каменева, 2004, с. 47).

Соціальна активність – 1) сукупність форм людської діяльності, свідомо орієнтованої на вирішення завдань, які стоять перед суспільством, громадою, групою у конкретних соціальних умовах; 2) свідомо цілеспрямована діяльність людини, орієнтована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активної життєвої позиції); 3) певна діяльність, що відображає міру розвитку соціальних потенцій, можливостей людини (її здібностей, знань, навичок, потреб) (Канішевська, 2011; Соціологія, 2010).

Соціальна активність виступає умовою самовизначення особистості в суспільстві і свідомій регуляції поведінки; проявляється в різних сферах життєдіяльності людини: трудовій, громадсько-політичній, освітньо-дозвіллевій, соціально-побутовій. Вона реалізується в різних формах не лише як індивідуальна, а й як групова чи колективна, спрямована на реалізацію можливостей та потенціалу тих чи інших соціальних груп. Соціальну активність можна розглядати як творчий, продуктивний, чи нетворчий, репродуктивний процес, оскільки вона виявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика соціальної активності відображає активну життєву позицію людини, що проявляється в її принциповості, обстоюванні власних позицій, поглядів при вирішенні соціальних питань (Енциклопедія освіти, 2008, с.

837–838); здатності людини вносити соціально значущі зміни у життєдіяльність, досвід, матеріальну і духовну культуру. Саме від активної життєвої позиції особистості залежить здатність людини робити соціально значимі перетворення в суспільному розвитку.

За відсутності соціальної активності розвиток більшості соціальних якостей є проблематичним.

Однак навіть при соціальній активності продуктивна соціальна взаємодія можлива лише за наявності відповідної установки, готовності до «терпимої» (Боришевський, с. 179) реакції на оточення. В іншому випадку соціальна позиція особистості, зустрічаючись із соціальною позицією іншої людини і не знаходячи компромісного рішення, буде викликати негативну або агресивну реакцію та блокувати можливість соціального контакту (Каменева, с. 47). Саме толерантність полягає в основі людського вміння продуктивно взаємодіяти в процесі здійснення будь-якого виду діяльності. Це є конче важливо, враховуючи, що спільна діяльність – основна умова розвитку суспільства (Каменева, с. 48).

Наявність у людини таких соціальних якостей, як соціальна активність, толерантність при всій їх важливості для суспільства, не дає можливості вважати особистість соціально зрілою. Причини – у спрямованості вектора взаємодії людини і суспільства: соціальна активність «я хочу змінити світ», толерантність – «я хочу прийняти світ», тобто вектор спрямований у більшій мірі на себе (Каменева, с. 50). Є ще один стабілізуючий фактор (якість) – соціальна відповідальність, вектор взаємодії якої спрямований, перш за все, на інших – «я хочу зробити щось для інших», «принести користь іншим людям» (Фельдштейн, 1995, с. 241).

Знання та розуміння соціальної дійсності, усвідомлення значущості соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина; наявність знань про такі соціально значущі якості, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність є необхідною, але недостатньою умовою для виховання соціальної зрілості молодших школярів. Ці знання мають стати їх

переконаннями. Тому ми наголошуємо на емоційно-ціннісній основі знань, оскільки знання лише тоді внутрішньо засвоюються, коли переживаються вихованцями компонент соціальної зрілості набуває цінності за умови його як цінність, стають їх внутрішніми мотивами поведінки (Канішевська, 2011). Таким чином, емоційні переживання розвивають у вихованців ціннісне ставлення до феномена «соціальна активність». Це обумовлюється тим, що в юнацькому віці набувається вже значний досвід емоційного життя. Учні молодших класів не лише вміють керувати своїми емоціями, давати моральну оцінку спонукам, а й свідомо прагнуть виховати в собі високоморальні почуття (Фельдштейн, 1995, с. 381–382).

Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 64 учня молодших класів загально навчального закладу №22 м. Івано-Франківськ. З'ясування знань щодо сутності таких соціально значущих якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність у молодших школярів проводилося за допомогою методики незакінчених речень: «Соціально відповідальну людину характеризує ...», «Соціально активну людину характеризує ...», «Толерантну людину характеризує ...», «Солідарність – це ...»

Аналіз даних свідчить, що молодші школярі виявили найбільш високий рівень знань про сутність поняття «толерантність».

Аналіз незакінчених речень свідчить, що 30,7 % молодших школярів мають ґрунтовні знання щодо сутності соціальної відповідальності. Так, учні молодших класів назвали такі ознаки соціально відповідальної людини: свідоме виконання суспільних вимог, відповідальність за власні дії та вчинки, вимогливість до себе і до інших людей, прагнення оволодіти знаннями, спроможність завжди дотримуватися норм поведінки, розвиток ділових якостей у взаємовідносинах з іншими людьми тощо).

Середній рівень знань про соціальну відповідальність виявили 40,8 % учнів молодших класів. Вони мають достатні знання щодо сутності соціальної відповідальності. Нижче середнього рівня знань щодо сутності соціальної відповідальності виявило 22,2 % молодших школярів.

Низький рівень знань про соціальну відповідальність виявило 6,3 % молодших школярів. У них майже відсутні знання щодо сутності соціальної відповідальності.

Якісний аналіз незакінчених речень свідчить, що 28,8 % молодших школярів мають ґрунтовні знання щодо сутності соціальної активності. Так, учнями молодших класів було названо такі ознаки соціально активної людини: активна позиція по відношенню до суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, що відбуваються в країні, активна участь у суспільному житті школи, ініціативність, виявлення наполегливості щодо досягнення особистісно значущої та соціально значущої мети, уміння обґрунтовувати та відстоювати свою думку, активність, бажання співпрацювати, виявляти ініціативу тощо.

Середній рівень знань про соціальну активність виявило 38,1 % вихованців. Для них характерними є достатні знання щодо сутності соціально активної людини. Нижче середнього рівня знань про соціальну активність виявило 21,2 % молодших школярів, які показали недостатні знання щодо сутності соціальної активності. Низький рівень знань щодо сутності соціальної активності виявило 11,9 % молодших школярів. У них майже відсутні знання щодо сутності соціальної активності.

За результатами дослідження за критерієм “знання про соціальну дійсність” було визначено чотири групи вихованців:

I група – (28,8 %) учні молодших класів, які мають ґрунтовні знання про соціальні норми, усвідомлюють їх сутність та необхідність їх дотримання у власній життєдіяльності; глибоко розуміють сутність соціальних ролей: громадянина, сім’янина, фахівця; мають ґрунтовні знання щодо сутності таких соціальних якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність.

II група – (37,3 %) учні, які мають достатні знання про соціальні норми, усвідомлюють їх сутність та необхідність їх дотримання у власній життєдіяльності; розуміють сутність соціальних ролей: громадянина, сім’янина,

фахівця; мають достатні знання щодо сутності таких соціальних якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність.

III група – (19,1 %) вихованці, які мають недостатні знання про соціальні норми; недостатньо усвідомлюють їхню сутність та необхідність їх дотримання у власній життєдіяльності; недостатньо розуміють сутність соціальних ролей: громадянина, сім'янина, фахівця; недостатніми є знання щодо сутності таких соціальних якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність.

IV група – (14,8 %) молодші школярі, які мають фрагментарні знання про соціальні норми, недостатньо розуміють їхню сутність та необхідність дотримуватися у власній життєдіяльності; не розуміють сутності соціальних ролей: громадянина, сім'янина, фахівця; майже відсутні знання щодо сутності таких соціальних якостей, як соціальна відповідальність, соціальна активність, толерантність, солідарність.

Обговорення. Проблема соціальної активності знайшла відображення в у наукових працях соціологів, психологів, педагогів.

Останнім часом проблема виховання соціальної активності молодших школярів набуває особливої актуальності, оскільки найважливішими завданнями виховання учнів молодших класів є: створення умов, які б забезпечили їм повноцінну участь у всіх сферах соціальних відносин; формування в учнів соціальних навичок; допомога вихованцям в особистісному та професійному самовизначенні; підготовка їх до самостійного життя в суспільстві.

Але, на жаль, незважаючи на ряд праць, які стосуються окремих аспектів виховання соціальної активності особистості, такий її аспект, як виховання соціальної активності у молодших школярів, не знайшов теоретичного обґрунтування і практичного втілення.

Висновки. Теоретичний аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу уточнити сутність феномена «соціальна активність» як інтегративної властивості особистості, що

виявляється у сформованості соціальних настановлень, спрямованих на свідому реалізацію суспільних норм і цінностей; проявів соціальних якостей; оволодіння сукупністю основних соціальних ролей, що дозволяють особистості компетентно діяти в усіх сферах суспільного життя.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Залишається не розробленою концепція виховання соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності. Перспективним вважаємо вивчення взаємозв'язку навчально-виховної та позаурочної діяльності у вихованні соціальної активності учнів молодших класів.

Література:

- Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 1996. № 3 (12). С. 26–33.
- Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [відповід. ред. Василь Григорович Кремень.]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Каменева Е. Г. Развитие социальной зрелости студентов педагогического вуза: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Оренбург, 2004. 184 с.
- Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія. К. : ХМЦНП, 2011. 368 с.
- Мальковская Т. Н. Социальная активность старшеклассников: (Педагогическая наука – реформе школы). М. : Педагогика, 1988. 144 с.
- Мазурик О. В., Єрескова Т. В. Соціальна активність сучасного українського соціуму: форми, ресурси, наслідки. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». № 3 (30) 2016. С.70-77.
- Поліщук С. П. Психологічні умови розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07. К., 2007. 232 с.
- Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред.М. П. Требіна. Х. : Право, 2010. 224 с.
- Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. К. : Радянська школа, 1976. Т. І.: Спілкування в колективі. 1976. 654 с.
- Фельдштейн Д. И. Проблемы возрастной и педагогической психологии. М. : Международная педагогическая академия, 1995. 368 с.

References:

- Boryshevs'kyj, M. J. (1996) Psy'xologichni mexanizmy` rozvy'tku osoby`stosti [Psychological mechanisms of personality development]. *Pedagogika i psy'xologiya*, 3 (12). S. 26–33. [in Ukrainian].
- Ency'klopediya osvity` [Encyclopedia of Education] / Akad. ped. nauk Ukrayiny`; [vidpovid. red. Vasy'l` Gry`gorovy`ch Kremen`]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. [in Ukrainian].
- Kameneva, E. G. (2004) Razvy'ty'e socy'al'noj zrelosti` studentov pedagogy`cheskogo vuza [*Development of social maturity of students of pedagogical high school*]: dy'ss. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Orenburg. 184 s. [in Russian].
- Kanishevs'ka, L. V. (2011) Vy`xovannya social'noyi zrilosti starshoklasny`kiv zagal'noosvitnix shkil-internativ u pozaurochnij diyal'nosti [*Vykhovannia sotsial'noi zrilosti starshoklasnykiv zahalnoosvitnykh shkil-boarding in extracurricular activities*]: monografiya. K. : XnCzNP. 368 s. [in Ukrainian].
- Mal'kovskaya, T. N. (1988) Socy'al'naya akty`vnost` starsheklassny`kov [*Social activity of high school students*]: (Pedagogy`cheskaya nauka – reforme shkoly). Moskva : Pedagogy`ka. 144 s. [in Russian].
- Mazury`k, O. V., Yereskova T. V. (2016) Social`na akty`vnist` suchasnogo ukrayins`kogo sociumu [Social activity of modern Ukrainian society] : formy`, resursy`, naslidky`. *Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «Yury`dy`chna akademiya Ukrayiny` imeni Yaroslava Mudrogo»*, 3 (30). S.70–77. [in Ukrainian].
- Polishhuk, S. P. (2007) Psy'xologichni umovy` rozvy'tku social'noyi zrilosti uchniv vy`shhogo profesijnogo uchy`ly`shha [Psychological conditions of development of social maturity of pupils of higher professional school]: dy's. ...kand. psy`xol. nauk: 19.00.07. Kyiv. 232 s. [in Ukrainian].
- Sociologiya [Sociology]: pidruchny`k / M. P. Trebin, V. D. Vodnik, G. P. Klimova ta in. ; za red.M. P. Trebina. Xarkiv. : Pravo, 2010. 224 s. [in Ukrainian].
- Suxomly`ns`ky`j, V. O. (1976) Vy`brani tvory` [Selected works]: u 5-ty` t. Kyiv : Radyans`ka shkola, I.: Spilkuvannya v kolekty`vi. 654 s. [in Ukrainian].
- Fel'dshtejn, D. Y'. (1995) Проблемы возрастной y` pedagogy`cheskoj psy`xology` [Problems of age and pedagogical psychology]. Moskva : Mezhdunarodnaya pedagogy`cheskaya akademy`ya. 368 s. [in Ukrainian].

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Татьяна Потапчук, доктор педагогических наук, профессор,
профессор кафедры теории и методики дошкольного и специального образования,
ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаника», tatvolod@ukr.net

Мария Клепаров, доктор педагогических наук, профессор кафедры
педагогики начального образования,
ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаника», mklepar10@gmail.com

В статье рассмотрена социальная активность, которая выступает условием самоопределения личности в обществе и сознательной регуляции поведения; проявляется в различных сферах жизнедеятельности человека: трудовой, общественно-политической, образовательно-досуговой, социально-бытовой. Она реализуется в различных формах не только как индивидуальная, но и как групповая или коллективная, направленная на реализацию возможностей и потенциала тех или иных социальных групп. Социальную активность можно рассматривать как творческий, продуктивный, или нетворческий, репродуктивный процесс, поскольку она оказывается в творчестве, волевых актах, общении. Интегральная характеристика социальной активности отражает активную жизненную позицию человека, проявляется в ее принципиальности, отстаивании собственных позиций, взглядов при решении социальных вопросов; способности человека вносить социально значимые изменения в жизнедеятельность, опыт, материальную и духовную культуру. Именно от активной жизненной позиции личности зависит способность человека делать социально значимые преобразования в общественном развитии. С помощью методики незаконченных предложений было выяснено знание о сущности таких социально значимых качеств, как социальная ответственность, социальная активность, толерантность, солидарность у младших школьников.

Итак, цель статьи состоит в теоретическом обосновании ключевых понятий «социальная активность», «социальное взаимодействие» и экспериментальной проверке социально значимых качеств, как социальная ответственность, социальная активность, толерантность, солидарность у младших школьников.

В статье использовано методы: анализ, систематизация и обобщение научной литературы с целью выяснения состояния разработанности исследуемой проблемы и уточнения понятийного аппарата, метод незаконченных предложений применялся для сбора эмпирического материала.

Остается разработанной концепция воспитания социальной активности младших школьников во внеурочной деятельности. Перспективным считаем изучение взаимосвязи учебно-воспитательной и внеурочной деятельности в воспитании социальной активности учащихся младших классов.

Ключевые слова: младшие школьники; независимость; ответственность; самостоятельность; социальная активность; социальная зрелость.

EXPERIMENTAL VERIFICATION OF SOCIAL ACTIVITY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Teniana Potapchuk, Doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of theory and methods of preschool and special education
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, tatvolod@ukr.net

Maria Klepar, Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Pedagogy of Primary Education,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, mklepar10@gmail.com.

The article considers social activity, which is a condition of self-determination of the individual in society and conscious regulation of behavior; manifests itself in various spheres of human life: labor, socio-political, educational and leisure, social and domestic. It is realized in various forms not only as an individual, but also as a group or collective, aimed at realizing the capabilities and potential of certain social groups. Social activity can be considered as a creative, productive, or non-creative, reproductive process, as it is manifested in creativity, acts of will, communication. The integral characteristic of social activity reflects the active life position of the person which is shown in its principledness, defense of own positions, views at the decision of social questions; human ability to make socially significant changes in life, experience, material and spiritual culture. It is from the active life position of the individual depends on a person's ability to make socially significant changes in social development. With the help of the method of incomplete sentences, the knowledge about the essence of such socially significant qualities as social responsibility, social activity, tolerance, solidarity in junior schoolchildren was clarified.

Thus, the purpose of the article is to theoretically substantiate the key concepts of "social activity", "social interaction" and experimental testing of socially significant qualities such as social responsibility, social activity, tolerance, solidarity in junior high school students.

The article uses methods: analysis, systematization and generalization of scientific literature in order to clarify the state of development of the research problem and clarify the conceptual apparatus, the method of incomplete sentences was used to collect empirical material.

The concept of educating social activity of junior schoolchildren in extracurricular activities remains undeveloped. We consider it promising to study the relationship between educational and extracurricular activities in the education of social activity of junior students.

Keywords: social activity, responsibility, social maturity, independence, independence, junior schoolchildren.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2020

Прийнято до друку 29.10.2020